عومەر دزەیی
هەولێر

بەراورد کردنێکی

«رابوردووی تەواو»ی

کوردی لەگەڵ «Perfect»ی زمانە ئەوروپاییەکاندا

لە زۆربەی هەرە زۆری ـ ئەگەر نەڵێم لە هەموو ـ زمانە ئیندۆ ـ ئەوروپاییەکاندا ، بۆ دروستکردنی «ڕابوردووی تەواو ـ Perfect» وەك : «I have eaten»ی ئینگلیزی کە «من خواردوو .. مە»ی کوردی‌یە ، یان «فرمانی هەبوون ـ Verb to have» یان «فرمانی بوون ـ Verb to be بەکار دەهێنرێت . ئەم دوو فرمانە ، لەوزمانانەدا ، پێیان دەگوترێت «فرمانی یاریدەدەر ـ auxiliary verbs» واتا ، بە پشتیوانی‌ی یەکێك لەو دوو فرمانانە ، هەر فرمانێکی تر ـ ئەگەر ئەندازەیی [1] بوو ـ دەتوانێ ببێتە «رابوردووی تەواو ـ Perfect» .

کوردی‌یەکەی خۆشمان ـ وەك هەر زمانە ئیندۆ ـ ئەوروپاییەکی‌تر ـ لەئەندازە نەترازاوە .

لەم لێکۆڵینەوە بچکۆلەمدا ، ئەم زمانانەی خوارەوەم لەگەڵ کوردی‌دا بەراورد کردوە :

ئینگلیزی ، فرانسەیی ، ئەڵمانی ، ئیسپانیانی ، ئیتالیانی .

با جارێ خەریکی فرمانی «هەبوون» بین کە لە فرمانی «بوون» باوترەو کە لە زمانی ئیسپانیانی‌و ئینگلیزی‌دا ، ڕاستی‌یەکەی ، هەر یەکەمیان ، نەك دوەم ، لەو بوارەدا بەکار دەهێنرێ . ئەمەش چاوگەکەیەتی :

کوردی	ئەڵمانی	ئیسپانیانی	ئینگلیزی	ئیتالیانی	فرانسەیی
habun هەبوون	haben	haber	to have	avere	avoir

بافرمانی «خواردن» یش بە نموونە وەربگرین‌و بەهۆی ئەو «هەبوون»ەوە بیکەینە «ڕابوردووی تەواو ـ Perfect» . چاوگی «خواردن» یش بەم جۆرەیە :

کوردی	ئەڵمانی	ئیسپانیانی	ئینگلیزی	ئیتالیانی	فرانسەیی
خواردن	essen	comer	to eat	mangiare	manger

بۆ دروستکردنی «ڕابوردووی تەواو» فرمانی یاریدەدەر «هەبوون» هەر لە حاڵەتی ڕانەبوردوو ، بەڵام گەردانکراو ، دا دەمێنێتەوە ، هەرچی ئەو فرمانەی کە دەمانەوێ بیکەینە «ڕابوردووی تەواو» ، چاوگەکەی دەگۆڕێ‌و شێوەیەکی نوێ وەردەگرێ کە پێ‌ی دەگوترێ «پارتیسیپ ـ Particip» . ئەم پارتیسیپە لە هەر زمانەك‌دا فۆڕمێکی تایبەتی وەردەگرێ‌و هەر بەو فۆڕمەش دەمێنێتەوە . لە زمانی کوردی‌دا ئەو فۆڕمە لە (ڕەگی چاوگ + پاشگری «وو» یان «و») پێك هاتووە بەم جۆرە :

کوردی	ئەڵمانی	ئیسپانیانی	ئینگلیزی	ئیتالیانی	فرانسەیی
خواردوو	gegessen	comido	eaten	mangiato	mangé

جا ، «ڕابوردووی تەواو – Perfect» لە لێکدانی ئەم پارتیسیپە «خواردوو ..» لە گەڵ فرمانی «هەبوون» لە حاڵەتی

ڕانەبوردوو و بە پێی کەس گەردانکراو ، پێك دێ .

لە زمانە ئەوروپاییەکاندا ، ئەم لێکدانە بەم جۆرەیە :

1 ـ ڕاناو 2 ـ فرمانی یاریدەدەر «هەبوون»
3 ـ پارتیسیپی ئەو فرمانە کەوا دەکرێتە ڕابوردوو .

بەلام لە کوردیدا بەم جۆرەیە :

1 ـ ڕاناو 2 ـ پارتیسیپی ئەو فرمانەی کەوا دەکرێتە ڕابوردوو 3 ـ فرمانی یاریدەدەر «هەبوون» .

تێبینی :

لە کوردیو ئیتالیانیو ئیسپانیانی ، وە هەروەها لە لاتینییشدا ، پێویست ناکا ، لە هەموو حالەتەك دا ، ڕاناو دابندرێ . خۆی ، ئەو گۆڕانەی کە بە پێی کەسەکان بەسەر فرمانەکەدادێ ، ڕاناوەکانی پێ دەناسرینەوە . بەلام بۆ ئاسانکردنی تێگەیشتن ، من ، لە کوردیەکەدا ، هەمیشە ڕاناوم داناوە .

ڕابوردووی تەواو ـ Perfect :

کوردی	ئەلەمانی
من خواردوو .. مە	Ich habe gegessen
تۆ خواردوو .. تە	Du hast gegessen
ئەو خواردوو .. یەتی	er, sie hat gegessen
ئێمە خواردوو .. مانە	Wir haben gegessen
ئێوە خواردوو .. تانە	Ihr habt gegessen
ئەوان خواردوو .. یانە	sie haben gegessen

ئیسپانیانی (ڕاناو دانەندراوە)	ئیتالیانی (ڕاناو دانەندراوە)
he comido	ho mangiato
has comido	hai mangiato
ha comido	ha mangiato
hemos comido	abbiamos mangiato
habeis comido	aVete mangiato
han comido	hanno mangiato

فرانسەیی	ئینگلیزی
J'ai mangé	I have eaten
tu as mangé	You have eaten
il, elle, a mangé	he, she, has eaten
nous avons mangé	we have eaten
vous avez mangé	you have eaten
ils, elles, ont mangé	they have eaten

تێبینی :

سەیرێکی پارتیسیپەکە بکە لە هەموو زمانەکاندا دەبینیت ، لە سەرایی تا دوایی ، هەروەك خۆی ماوەتەوە .

ئێمە گوتمان کوردیش ، وەك زمانەکانیتر ، بە یارمەتی فرمانی یاریدەدەر «هەبوون» ەوە ، ڕابوردووەکەی دروستکردوە . بەلام کوا لە کوێیە ئەو فرمانی «هەبوونە»ە ؟

خۆی پیاو کە دەڵێ (من خواردوو ..مە) ، ئەم (مە) یە نە پاشگرو نە ڕاناوی لکاوە ـ وەك دێتە بەرچاو ـ بەڵکو (هەمە) یە کە یەکەم کەسی تاکی فرمانی «هەبوون»ە وەك (I have)ی ئینگلیزی ، بەلام کراوە بە (مە) چونکە لە کوردیدا دوو پیتی بزوێن بە دوای یەکدا لە قسەکردن ناخۆش دێ بۆیە یەکێکیان قووت دەدرێ . هەروەها ، کە دەگوترێ (تۆ خواردوو ..تە) ، ئەم (تە) یە ڕاستییەکەی (هەتە)یە کە دوەم کەس تاکی فرمانی «هەبوون»ە وەك (you have)ی ئینگلیزی بەلام کراوە بە (تە) لەبەر هەمان هۆی سەرەوە .

ڕاستە پیتی (هـ) بزوێنی تەواونییە ، بەلام لە هەندە دیالەکتی زمانی کوردیو لە فرانسەییو لە ئیسپانیانییش ، دیالەکتی ئەندەلووسی لێ دەرچێ ، هەروەك بزوێنەکان ڕەفتاری لەگەڵدا دەکرێت . کەواتە :

(من خواردوومە) لە (من خواردووهەمە) ەوە هاتوە (تۆ خواردووتە) لە (تۆ خواردووهەتە) ەوە هاتوە (ئەو

خواردوویەتی) لە (ئەو خواردووهـەیەتی) ەوە هـاتوە (ئێمـە خواردوومانە) لە (ئێمە خـواردووهەمـانە) ەوە هـاتوە (ئێـوە خواردووتانە) لە (ئێوە خواردووهەتـانە) ەوە هـاتوە (ئـەوان خواردوویانە) لە (ئەوان خواردووهەیانە) ەوە هاتوە

گوتمان ئەم (هـ) یە لە کوردیدا جاروبار فڕیّ دەدریّ بە تایبەتی لەو جێگایانە کە پیتێکی بـزوێن وەپاش یـان وە پێشی دەکەویّ ، یانیش هەر دوولای لیّ دەگریّ

وەك :

پەهلەوان ← پاڵەوان
قەهرەمان ← قارەمان
تەهران ← تاران
کورد هەواری ← کوردەواری
شوێن هەوار ← شوێنەوار
تاهیر ← تایر
ئیبراهیم ← برایم
بەهرام ← بارام
بەهمەند ← بامەند
هەسپ ← ئەسپ
هێسك ← ئێسك
هاسان ← ئاسان
هاون ← ئاون
هاوزا ← ئاوزا
هێوارە ← ئێوارە
هورمزیار ← ئورمزیار (ناوی خێڵێکی کوردە)
هەورۆ ← ئەورۆ
هومێد ← ئومێد

با نموونەیەکی تریش بینین : (بردن) .

چـاوگ : (بـردن) پـارتیسیپ : (بـردوو ..) فـرمـانی یاریدەدەر : (هەبوون) .

من بردوو هەمە (بوەتە) من بردوومە
تۆ بردوو هەتە (بوەتە) تۆ بردووتە
ئەو بردوو هەیەتی (بوەتە) ئەو بردوویەتی
ئێمە بردوو هەمانە (بوەتە) ئێمە بردوومانە
ئێوە بردوو هەتانە (بوەتە) ئێوە بردووتانە
ئەوان بردوو هەیانە (بوەتە) ئەوان بردوویانە

نموونەیەکی دیکەش : (هێنان)

چـاوگ : (هێنـان) پـارتیسیپ : (هێنـاو ..) فـرمـانی یاریدەدەر : (هەبوون) .

من هێناو هەمە (بوەتە) من هێناومە
تۆ هێناو هەتە (بوەتە) تۆ هێناوتە
ئەو هێناو هەیەتی (بوەتە) ئەو هێناویەتی
ئێمە هێناو هەمانە (بوەتە) ئێمە هێناومانە
ئێوە هێناو هەتانە (بوەتە) ئێوە هێناوتانە
ئەوان هێناو هەیانە (بوەتە) ئەوان هێناویانە

ئیتر بەم جۆرە ، ئەگەر ترازاو (irregular) یان تێدانەبیّ ، بەشێکی زۆری فرمانەکانی کوردی ، وەك هەموو ئەو زمانانەی باسم کردوون ، بـە هۆی فـرمانی یـاریـدەدەر (هـەبـوون) ڕابوردووی تەواو ـ Perfectی خۆیان پێك دێنن .

تێبینی :

ئەم ئەندازەیە فرمانی «دارشتراو»و «لێکدراو» وەکـو : خواردنەوە ، پێکردن،تێکدان .. و ئیتریش ناگرێتەوە .

*

ئینجا با بێینە سەر فـرمانی «بـوون ـ verb to be» کە لە ئینگلیزیو ئیسپانیاییدا نا ، بەڵام لە کوردیو زمانەکانی‌تر ، لە هـەنـدێ حـاڵەت ، لە بـاتی «هـەبـوون» دەبێتـە «فـرمـانی یاریدەدەر ـ auxiliary verb» .

ئەو حاڵەتانە یان (فرمانی جووڵانەوە)ن یان (فرمانی تێ نەپەڕ ـ intransitive verbs)ن .

فرمانی جووڵانەوە واتا ئەگەر فرمانەکـە جووڵانـەوە ، گواستنەوە ، یان گۆڕان لە حاڵەتێك بۆ حاڵەتێکی تری پێوەبوو وەك :

هـەستان ، دانیشتن ، چـوون ، ڕۆیشتن ، نووستن ، مردن ، فڕین ، کەوتن ... و ئیتریش .

تێبینی :

ئـەوەی کە سـەرنج ڕادەکێشیّ ، هـەموو ئـەو فرمـانی جووڵانەوانە ، لە هەمانکاتدا تێ نەپەڕیشن . بەڵام هەندێ فرمانی جووڵانەوە هەن وەکو «هێنان» ، «بردن» ئەمانە بە هۆی

«هەبوون» نەك «بوون»ەوە دەبنە ڕابوردووی تەواو ، چونکە تێپەڕن ـ transitive .

چاوگی «بوون» ئەمەیە :

کوردی	ئەڵەمانی	ئیتالیانی	فرانسەیی
bûn	sein	essere	être
بوون			

«بوون» یش وەك «هەبوون» هەر بە شێوەی ڕانەبوردوو گەردان دەکرێ‌و لە گەڵ پارتیسیپی ئەو فرمانەی کە دەمانەوێ بیکەینە ڕابوردووی تەواو ، لێك دەدرێن .

با فرمانی «نووستن» بە نموونە وەربگرین

چاوگ : (نووستن) پارتیسیپ : (نوستوو) فرمانی یاریدەدەر : (بوون) ..

گەردانکردنی «بوون» لە حاڵەتی ڕانەبوردوودا	ڕابوردووی تەواوی «نووستن» (پارتیسیپ + بوون)
من ..م	من نووستوو ..م
تۆ .. یت	تۆ نووستوو .. یت
ئەو .. ە	ئەو نووستوو .. ە
ئێمە .. ین	ئێمە نووستوو .. ین
ئێوە .. ن	ئێوە نووستوو .. ن
ئەوان .. ن	ئەوان نووستوو .. ن

نموونەیەکی‌تر : (هەستان) .

چاوگ : (هەستان) پارتیسیپ : (هەستاو)

فرمانی یاریدەدەر : (بوون) .

گەردانکردنی «بوون» لە حاڵەتی ڕانەبوردوودا	ڕابوردووی تەواوی «هەستان» (پارتیسیپ + بوون)
من ..م	من هەستاو ..م
تۆ .. یت	تۆ هەستاو .. یت
ئەو .. ە	ئەو هەستاو .. ە
ئێمە .. ین	ئێمە هەستاو .. ین
ئێوە .. ن	ئێوە هەستاو .. ن
ئەوان .. ن	ئەوان هەستاو .. ن

زۆر جار بێگانەیەك کە خەریکە تازە فێری کوردی ، ئەڵەمانی ، ئیتالیانی یان فرانسەیی دەبێ‌و هێشتا فرمانەکانی تێپەڕو تێنەپەڕو جووڵانەوەی بە تەواوی بۆ ساغ نەبووینەوە ، تووشی ئەم هەڵەیە دەبێ لە کاتی قسەکردن‌دا . لەوانەیە کوردی نەزانێك بڵێ :

من گەیشتوومە
تۆ گەیشتووتە
ئەو گەیشتوویەتی
ئێمە گەیشتوومانە
ئێوە گەیشتووتانە
ئەوان گەیشتوویانە

یان ئەڵەمانی نەزانێك لە باتی (Ich bin angekommen) بڵێ (Ich habe angekommen) یان ئیتالیانی نەزانێك لە جێی (sono arrivato) بڵێ (ho arrivato) یان فرانسەیی نەزانێك لە جیاتی (Je suis arrivé) بڵێ (J'ai arrivé) . هەڵبەتا ئەمە ، نە لە کوردی نە لە ئەڵەمانی نە لە ئیتالیانی و نە لە فرانسەیی‌دا نی‌یەو نابێ .

تێبینی‌یەکی گرنگ :

لە بەکارهێنانی (هەبوون) مەرجێك هەیە دەبێ لە کوردی‌دا ، بە پێچەوانەی زمانەکانی‌تر ، ڕەچاو بکرێت : ڕستە نابێ لە ڕاناوو فرمان‌و فرمانی یاریدەدەر پتر بێ واتا نابێ وشەیەکی تری بخرێتە ناو وەك بڵێی (من نانم خواردوو ..ە) ؛ یان ئامرازی نەیاندنی[2] تێدابێ وەك (من نەم خواردوو .. ە) . ئەم حاڵەتانە حیسابێکی کەیان هەیە کە لێرەدا جێی نابێتەوە .

هەر چۆنێکی بێ ، ئەوەی کە نووسیومە بێ‌گومان هەمووشت نی‌یە دەربارەی ئەم حاڵەتە «ڕابوردوو»ەی زمانی کوردی و بەراوردکردنی لەگەڵ زمانە ئەوروپاییەکان دا ڕێ‌یەکە ئەوها سانا نی‌یە ، پێچ‌و پەناو کووچەو کۆڵانی زۆرە . هێشتا لێکۆڵینەوەو لێکدانەوەیەکی زۆری دەوێ . بەلام مەترسی کەمتەرخەمی‌ی‌و ساربوونەوە[3] ، وای لێ کردم هەر نەبێ جارێ بەرکولەك لەبەر دەمی زمانەوان‌و خوێنەری ڕێزمانی کوردی دابنێم . ئومێدەوارم سوودی لێوەرگرن .

پەراوێز

1 ـ ئەندازەیی یان ئەندازەدار = regular .

2 ـ نەیاندن (نە ـ یاندن) = negation (to say no) دژەکەشی : ئایاندن (ئا ـ یاندن) ، (to say yes) .

3 ـ لە ساڵی 1978دا لە لەندەن دەستم بەم لێکۆڵینەوە کرد بەلام تەواوم نەکردو وا تازە گەڕاومەتەوە سەری ..